

PORTRÉK A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TAGJAIRÓL II.

Szerkesztette
HAMZA GÁBOR

AKADÉMIAI KIADÓ

A kiadvány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával készült.

Társszerkesztő

Deák Péter

Írta

Földi András, Hamza Gábor, Herger Csabáné, Képes György, Kőhalmi László,
Lengvári István, Schweitzer Gábor, Szabadfalvi József, Szabados Tamás,
Vékás Lajos

ISBN 978 963 454 908 6

Kiadja az Akadémiai Kiadó

1117 Budapest, Budafoki út 187–189. A. ép. III. em.

www.akademiai.hu

Első magyar nyelvű kiadás: 2024

© Deák Péter, Földi András, Hamza Gábor, Herger Csabáné, Képes György,
Kőhalmi László, Lengvári István, Schweitzer Gábor, Szabadfalvi József,
Szabados Tamás, Vékás Lajos, 2024

© Akadémiai Kiadó, 2024

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát,
az egyes fejezeteket illetően is.

Printed in Poland

Réz Mihály (1878–1921), a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja

Réz Mihály jogtudós, szolgabíró, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja 1878. szeptember 16-án született Maroscsapón (Kis-Küküllő vármegye). 1921. május 26-án, fiatalon, 43 éves korában hosszú betegeskedés után hunyt el Genfben, ott is temették el.

A Magyar Tudományos Akadémia Réz Mihályt 1909. április 29-én tartott közgyűlésén választotta levelező tagjának. Akadémiai székfoglaló előadását gróf Széchenyi Istvánról tartotta. A székfoglaló előadás nyomtatásban két évvel később, a Magyar Figyelő 1911. évi 3. számában jelent meg.

Réz Mihály édesapja Réz Mihály földbirtokos, főszolgabíró, édesanyja pedig csíkszentmihályi Sándor Berta. Középiskolai tanulmányait előbb Marosvásárhelyt, a református kollégiumban, majd Nagyszebenben az állami főgimnáziumban végezte. Érettségi vizsgát is a nagyszebeni állami főgimnáziumban tett a Millennium évében, 1896-ban.

Jogi tanulmányait Kolozsvárott és Budapesten végezte. A budapesti Magyar Királyi Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán 1899-ben szerzett jogtudományi doktori oklevelet.

Említést érdemel, hogy Réz Mihály egy szemeszteren át a Berliini Egyetemen is tanult.

Réz Mihály hat éven át az állami adminisztrációban teljesített szolgálatot. Igen fiatalon, 1901-ben az erdélyi Kis-Küküllő vármegye Hosszúaszói járásának lett szolgabírája. 1903 és 1907 között az ugyancsak Kis-Küküllő vármegyében lévő Dicsőszentmártoni járás szolgabírája volt. Az állami közigazgatásban szerzett széles körű tapasztalatait tudományos kutatómunkájában is hasznosította.

1907 és 1911 között az eperjesi evangélikus jogakadémia tanára volt. Eperjesen, a „Magyar Heidelbergben” vagy „Tarca-parti Athénben” a magyar közjog (ius publicum Hungaricum) és politika, továbbá a tételes (pozitív) európai nemzetközi jog, valamint a jog- és államtudományokba való bevezetés kollégiumok nyilvános rendkívüli tanára volt. Az Eperjesi Evangélikus Jogakadémia tanáraként szerezte meg 1910-ben az egyetemi magántanári képesítést, a habilitációt.

Az 1913/1914. évi tanévtől kezdve az 1872. évi XIX. tc. értelmében alapított kolozsvári egyetem – mely az egyetem alapításának huszonötödik évfordulóján, 1897. november 1-jén vette fel a „Ferencz József Magyar Királyi Tudományegyetem” nevet – Jog- és Államtudományi Karán tanított. Itt utalunk arra, hogy I. Ferenc József már jóval korábban, 1881. január 4-én hozzájárulását adta ahhoz, hogy a négy karból – Jog- és Államtudományi Kar; Orvosi Kar; Bölcsészet-, Nyelv- és Történettudományi Kar és Matematikai és Természettudományi Kar – álló kolozsvári egyetem a nevét viselje.

Réz Mihály Kolozsvárott előbb három éven át a közjog, majd 1916-tól 1919-ig a politika nyilvános rendes tanára volt. Az I. világháborút követő impériumváltozás következtében elhagyta Kolozsvárt.

1920–1921 között a Népszövetség (Nemzetek Szövetsége, Société des Nations, League of Nations, Völkerbund) genfi főtitkársága mellett szervezett magyar titkárságot vezetett csaknem két esztendőn át, egészen 1921-ben bekövetkezett haláláig.

Réz Mihály az 1867-es Osztrák–Magyar Kiegyezést (Österreichisch–Ungarischer Ausgleich), valamint az 1868-as Magyar–Horvát Kiegyezést (Ungarisch–Kroatischer Ausgleich, Nagodba) és a Kettős Monarchia (Doppelmonarchie) rendszerét is konzervatív felfogás alapján mutatta be munkáiban.

Réz Mihály tudományos érdeklődésének középpontjában a jogtörténet, a közjog, továbbá az alkotmányjog és a választójog állt. Behatóan foglalkozott Magyarországgal és Ausztria közjogi kapcsolatainak igen összetett, a nemzetközi szakirodalomban is számos polémia tárgyát képező kérdésével. Tekintélyes számú politikai eszmétörténettel, politikaelmélettel és államelmélettel foglalkozó írása jelent meg. 1902-től kezdve komoly figyelmet keltettek közérdekű röpiratai és cikkei. Ilyenek voltak – többek között – a „Széchenyi ma” 1902-ben, „A kiegyezésről” 1905-ben vagy a „Magyarság és demokrácia” című 1906-ban megjelent munkái. Ugyanez vonatkozik a „Gróf Széchenyi István politikai rendszere”, a Budapesti Szemlében 1909-ben vagy „A politikai tudomány határa” című, a Magyar Társadalomtudományi Szemlében ugyanebben az évben megjelent írásaira. „Tanulmányok” cím-

mel 1909-ben gyűjteményes kötet formájában is kiadásra került néhány korábban megjelent értekezése. Komoly visszhangot váltott ki „Magyarország és Ausztria közjogi viszonya” című monográfiája, mely 1910-ben jelent meg. „A történelmi materializmusról” című tanulmánya a Concha Győző negyvenéves tanárságának emlékére írt ünnepi dolgozatok sorában jelent meg 1912-ben.

1914-ben jelent meg nyomtatásban „Közjogi tanulmányok” című munkája. Réz Mihály e műve öt tanulmányt tartalmaz Magyarország közjogi státusának alapvető kérdéseiről. Ezek az alábbiak: A magyar parlamentarizmus; A jogfolytonosság és a legalitás; A királyi ház törvényei; Az osztrák és a magyar Pragmatica Sanctio és Bosznia közjogi helyzete. Réz Mihály e kötet bevezető részében történeti és közjogi alapokra helyezve fejti ki nézeteit.

Említést érdemel, hogy Réz Mihály 1914-ben kezdte írni „A történelmi realizmus rendszere” című jelentős munkáját. E művét azonban már évekkel később, Kolozsvár Romániához csatolását követően tudta befejezni és az előszót is csak később, 1920 szeptemberében írta. A munka 1923-ban, Réz Mihály halála után, posztumusz jelent meg nyomtatásban a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával, a szerző irodalmi hagyatékából összeállítva.

Réz Mihály éveken át belső munkatársa volt az 1911 és 1918 között megjelenő Magyar Figyelőnek, melyben mintegy félszáz tanulmánya jelent meg. A lap szerkesztőbizottságának elnöki tisztségét is betöltő Tisza István baráti köréhez tartozó Réz Mihály a 20. század első két évtizedében a konzervatív reformgondolkodás egyik legjelentősebb hazai képviselője volt. Említést érdemel, hogy a polgári radikális gondolkodást erős kritikával illette. Vonatkozott ez elsősorban a Jászi Oszkár által fémjelzett irányzatra.

A Filozófiai Társaság Közleményeiben 1903-ban az „Imperiálizmus és liberalismus” című, a következő évben, 1904-ben „Az uralom elve a családban” című tanulmánya jelent meg. A Budapesti Szemlében Gróf Dessewffy Aurélról írt cikket 1905-ben. Több írása jelent meg továbbá a Budapesti Hírlap és a Pesti Napló hasábjain is.

Réz Mihály széles körű, tudományos igényű publicisztikai munkásságát halálának évében, 1921-ben a Magyar Tudományos Akadémia Bródy-jutalommal ismerte el.

Réz Mihály felett az emlékbeszédet a Magyar Tudományos Akadémián első alkalommal Balogh Jenő (1864–1953), a Magyar Tudományos Akadémia rendes és tiszteletbeli tagja, főtktára tartotta 1921. május 30-án.

Második alkalommal – 1937. december 6-án – Polner Ödön (1865–1961), a Magyar Tudományos Akadémia korábban levelező, majd 1930-tól rendes

tagja emlékezett meg Rézről. Beszédében így fogalmazott: „Ő sokkal inkább volt publicista, vagyis a magyar politikának gyakorlati kérdéseivel foglalkozó és a politikára közvetlenül hatni akaró író, mintsem közjogász.”

Réz Mihály jogtörténettel, magyar (hazai) közjoggal és nemzetközi (köz) joggal foglalkozó munkái hazai és nemzetközi viszonylatban egyaránt egy évszázad távlatából nézve is figyelmet érdemelnek.

Hamza Gábor

Réz Mihály főbb munkái

Széchenyi ma. Budapest, 1902; A kiegyezésről. (A közjogi conservatismus alapindokai.) Előszóval ellátta Kautz Gyula. Budapest, 1905; *Magyarság*. Budapest, 1906; *Szabadság és egyenlőség*. Budapest, 1907; *Széchenyi-problémák*. Budapest, 1907; *Magyarország és Ausztria közjogi viszonya*. Budapest, 1910; *A történelmi materializmus*. In: *Ünnepi dolgozatok Concha Győző egyetemi tanársága negyvenéves emlékére*. Budapest, 1912 és *Közjogi tanulmányok*. Budapest, 1914 és *A történelmi realizmus rendszere*. (Posztumusz kiadás) Budapest, 1923.

Felhasznált irodalom

A főtítkár (Balogh Jenő) megemlékezése az Akadémia 1921. május 30-án tartott ülésén Réz Mihály l. t. haláláról [nekrológ] In: *Akadémiai Értesítő*, 1921. XXXXI. kötet, 286–287.; Moór Gyula: Réz Mihály. Nekrológ. *Társadalomtudomány* 1 (1921) 3. szám, 345–348.; Polner Ödön: Három magyar közjogász. Nagy Ernő, Ferdinándy Géza, Réz Mihály. *A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek*. 33 (1941) 10. szám, 31–50.; *Százhuszonöt éve nyílt meg a Kolozsvári Tudományegyetem. Emlékkönyv*. Összeállította Gazda István. Piliscsaba, Magyar Tudománytörténeti Intézet, 1997; Morován Zsolt: Réz Mihály. *Valóság* 41 (1998) 2. szám, 48–70.; Varannai Zoltán: A nemzetiségi kérdés, mint a fajok harca. Réz Mihály nemzetiségpolitikai nézetei. *Európai Utas* 11 (2000) 4. szám; Kovács I. Gábor – Takács Árpád: A Magyar Tudományos Akadémia tagjai a két világháború közötti magyar tudáselitben. Budapest, 2018. 169. In: *Történeti elitkutatások = Historical elite research*, 11; és Varga Lujza: A genfi magyar titkárság létrejötte és tevékenysége az 1920-as években. In: *Folia Historica*, 35. Budapest, 2020, 51–81.